

MASARYKOVA UNIVERZITA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV PEDAGOGICKÝCH VĚD

ANALÝZA VÝZKUMU

„UPLATNĚNÍ MLADÝCH ABSOLVENTŮ

PEDF UK V PRAXI“

VERONIKA KUPKOVÁ

SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A PORADENSTVÍ, 86143

BRNO 2004

ÚVOD

Pro svoji seminární práci jsem si vybrala výzkum z druhého čísla časopisu: Pedagogika, ročník XLVII, 1997, který se nazývá „Uplatnění mladých absolventů PEDF UK v praxi“. Autorem tohoto velmi zajímavého výzkumu je Radomír Havlík.

Tento výzkum mne zaujal svojí zaměřeností na uplatnění absolventů. Je to velmi palčivá otázka, která se týká jak studentů vysokoškolských, tak středoškolských. V dnešní době jakýkoliv absolvent hledá těžko uplatnění ve svém oboru.

Autor vychází z poznatků výzkum, který realizoval s V. Spilkovou s přizvaným kolektivem pod názvem Uplatnění absolventů vysokých škol – PedF UK. Výzkum byl zaštitěn grantem FRVŠ (TO č. 12; ČJ.f. 1041/1996). V souladu s projektem metodicky navázal nejen na vlastní zkušenosti z výzkumů studentů a absolventů škol všech stupňů, ale také na výzkumy V. Čermáka, M. Čermákové, G. Denské, R. Fraňka, D. Holdy atd.

ZÁKLADNÍ POJMY

Problém uplatnění absolventů doporučuje autor chápat v kontextech změn, jimiž prošla naše společnost, její ekonomický systém, sociální struktura, hodnotový systém i sám systém výchovně vzdělávací.

CÍL VÝZKUMU

Cílem zkoumání vycházejícího z dat výše uvedeného výzkumu, bylo objasnění problémů kritických fází adaptace mladých absolventů krátce po vstupu do praxe, zamyšlení se nad jejich tendencemi odchodů ze školství a především důvody, proč ze školství odcházejí a naopak proč je pro jiné školství přitažlivé.

Předmětem šetření byly následující okruhy otázek: analýzy profesní dráhy absolventů PedF UK; reflexe problémů práce mladého učitele; volba profese; proč učitelé své povolání vykonávají, či je opouštějí; motivace; hmotná situace; vzdělávání učitelů; hodnocení přípravy.

VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ (metoda, vzorek, závěry)

V rámci celého šetření vypovídaly v dotaznících a rozhovorech dva relativně odlišné podsoubory – absolventi PedF UK a pražští učitelé. K této volbě vedly důvody věcné, a to snaha podchytit problémy mladých absolventů a mít současně dostatečnou informaci o těch,

kteří ve školství i po více letech zůstávají. Byly zde i důvody technické, které umožnily podchytit relativně úplné adresáře jen za 3 ročníky absolventů PedF UK.

V podsouboru PedF UK (počet respondentů N=229; 79,9 % žen a návratnost 43%) byly tak zahrnuty tři ročníky absolventů (1995, 1994, 1993). Do průzkumu pražských učitelů se zapojilo 38 škol (N=147; návratnost 84%).

Kvantitativní šetření – ve stati o životní a profesní dráze mladých absolventů se autor omezil na informace o podsouboru absolventů PedF UK (oborová skladba – 41% absolventů I. stupně, 59% VVP). Je zřejmé, že formování profesní dráhy v tomto věku může ovlivňovat velmi výrazně demografický faktor, a to zvláště díky velmi významné feminizaci. (80%). Rodinu již založilo 38% dotázaných a přidáme-li k tomu ty, kteří chtějí v brzké době děti mít, dojdeme k 67% tázaných. Jde tedy nejčastěji o absolvent(k)y v „rodině s malým dítětem“, a tedy i specifickými nároky na organizaci času, bydlení, ekonomické zajištění a následně i možné přehodnocování dosavadní profesní dráhy: mateřské dovolené, částečné úvazky...O silné autoreprodukci povolání svědčí rodinná tradice, kdy 54% tázaných uvedlo příbuzného či partnera, který se zabýval pedagogickou činností. Alespoň jeden z rodičů pracoval jako učitel či vychovatel u 25%, u 33% je rodinná tradice i nepřímá. Důležitým je také sociálně ekologický faktor profesních drah, indikovaný místem maturity a současného pracoviště – dvě tendence: stabilita „sociálně ekologického typu“ a výrazná tendence k mobilitě do Prahy. Tzn., že pedagogické studium může být i významným kanálem horizontální mobility. Zde byla vyslovena hypotéza, že kritickým momentem pro nástup do školství bývá konfrontace absolventa s praxí a jeho osobní situací po skončení studia i jejich anticipace. Mimo školství pracovalo 19% absolventů, ve školství bylo zaměstnáno krátce po absolutoriu 76% tázaných. Úplné či částečné nevyužití aprobace nalézáme u 53% absolventů VVP, 55% učilo předměty, na které kvalifikaci nemělo. Již tato čísla poukazují na obtíže při zajištění kvalifikované výuky i na nároky na učitele, kteří obvykle musí učit „neaprobovaně“. Celkově absolventi PedF UK nepatřili mezi ty, kteří by měli potíže při hledání prvního zaměstnání. V přehledné tabulce jsou uváděny důvody, které sice hrají v období hledání prvního zaměstnání relativně menší úlohu, jejichž význam však výrazně narůstá při rozhodování o změně zaměstnání. Povaha a růst významu důvodů (čas, peníze, byt, rodinné problémy) zřejmě souvisí především s nabýváním ekonomické samostatnosti, s postupným uvědoměním potřeb vázaných na reálné či plánované změny v osobním životě, v rodinném cyklu. Jak plyne z údajů o plánech do budoucna, je většina absolventů – učitelů v perspektivě dvou let relativně stabilizována. 60% prý zůstane na současném místě, 19% počítá s fluktuací, ale v rámci odvětví.

Hodnotové a profesní orientace absolventů – čelní místo dle očekávání zaujaly hodnoty spjaté s osobním životem a se znaky připisovanými společenskému statusu (zdraví, partner, rozhled, znalosti v oboru, praktické znalosti, úspěch v povolání, životní úroveň). Je zde i vysoká hodnota altruismu. Spíše v nižších etážích jsou hodnoty autority a prestiže. Relativně nízké ocenění mají hodnoty sociálně politické (vlast, veřejná činnost), vedení druhých a podnikání. V perspektivách absolventů je dominantní orientace na učitelské povolání. Organizační práce by vykonávalo 44% a 31% by se věnovalo řídicí činnosti. Velmi málo je zastoupen zájem o péči o potřebné a sociální práci. Dále se zde autor dotýká otázky, jakou úlohu sehrává hmotná stimulace, která patří k velmi živým problémům mimo jiné právě u absolventů pedagogických směrů. Otázka, co by respondent pokládal za spravedlivý plat – rozdíl činil v průměru o 4930 Kč více než skutečný plat. Autor soudí, že je velmi silná morální stimulace k učitelství, současně však je silný pocit materiálního nedocení. 66% respondentů řadí společenskou prestiž k hodnotám, které pro ně mají význam.

Struktura trávení času – problém dispozice s časem se ukazuje jako významný činitel, který k učitelství připoutává, ale současně z poněkud jiného hlediska se jeví jako kritický faktor zátěže, a tedy i pociťování „obtíží“ a problémů, které mohou vést až k odchodu z učitelství. Autor uvádí tabulku s frekvencí aktivit v % se škálou – méně, vůbec – téměř denně. Z ní lze usoudit, že mezi činnostmi „téměř každodenní“ patří příprava na vyučování a samostudium. Dále celkově „jednou týdně“ se prý sebevzdělávání věnuje 77% tázaných, na dalším místě je četba beletrie, mezi časté aktivity patří ještě tělovýchova a sport. U vedlejší výdělečné činnosti uvádí týdenní frekvenci 23% tázaných, dalších 10% přiznává vedlejší výdělek 1-2krát měsíčně. K relativně méně častým činnostem patří i práce s dětmi a mládeží mimo školní povinnosti. Provozování hudby či výtvarné činnosti je diferencováno po linii oborové. Kulturní život (návštěva divadel, koncertů) patří ke „svátečním“, k příležitostným aktivitám. Zcela okrajovou je v časové struktuře veřejná, osvětová a politická činnost.

Kvalitativní šetření – Proč jedni ze školství odcházejí, jiní zůstávají – respondenti byli požádáni, aby se obecněji zamysleli nad tím, proč absolventi pedagogických fakult do školství nenastupují či proč je opouštějí, a naopak, proč jiní v něm přes to všechno zůstávají. Košatý výčet odpovědí lze chápat jako indikaci „atmosféry“ mezi mladými absolventy pedagogických oborů, jako výčet postojů k „pro a proti“ práci ve školství.

Dle četnosti výpovědi o tom, proč absolventi ve školství zůstávají. Na prvním místě: práce s lidmi, dětmi a mládeží, dále dispozice časem, seberealizace, poslání, zájem o práci a úspěch v ní, zvyky, jistoty, neochota dělat něco jiného, pocit moci, víra ve zlepšení situace a nakonec

pedagogické hledání nových možností výchovy a vzdělávání. K čelným motivům práce ve školství tedy patří sám charakter práce a její přínos pro učitele i společnost.

Dle četností výpovědí respondentů důvody, proč učitele do školství nenastupují nebo je opouštějí: přílišná náročnost práce, nedostatečná prestiž, materiální důvody, nezájem či neschopnost k pedagogické práci, vztahy ve školách, nekázeň a nezájem žáků a rodičů, úroveň a atmosféra ve školství, jiné pracovní možnosti, malé perspektivy, pocit marnosti a výsledky práce, nakonec technické zajištění práce a osobní, rodinné, zdravotní problémy. Na člením místě je opět charakter práce, představa o vysoké náročnosti práce s pocitem jejího relativního nedocnění.

Havlík uvádí k doplnění i odpovědi na otázku, co absolventům PedF UK na jejich povolání vadí. Řazení dle četnosti: materiální problémy, problémy s žáky, náročnost práce a vypětí, organizace a řízení ve škole či organizaci, postavení a prestiž ve společnosti, financování školství a pracovní podmínky, problémy jednání s rodiči, situace ve školství, vztahy v kolektivu a mentalita učitele, koncepce výuky a výchovy, nedostatky v přípravě učitele, problémy učebnic a pomůcek, a závěrem integrace žáků s dysfunkcemi.

Samotný strukturovaný výčet důvodů setrvání či naopak odchodů mladých absolventů učitelství ve školství spíše otvírá balíky otázek. K některým se dopracovává další analýza dat, většina zůstává jen vděčným tématem dalších zkoumání, diskusí a bouřlivých polemik.

VLASTNÍ ANALÝZA VÝZKUMU A JEHO MOŽNÁ ALTERNATIVA

Hodnocení výzkumného vzorku – v rámci výzkumu zkoumajícího uplatnění mladých absolventů v praxi byl dle mého názoru, velmi vhodně zvolen výzkumný vzorek skládající se jak z absolventů PedF UK, tak již učitelů z praxe. Možná by mohly být oba podsoubory vyrovnanější, rozdíl byl v 82 respondentech, což mi připadá jako dost velký rozdíl. Zarazila mne také návratnost dotazníků, která činila u absolventů pouze 43%, kdežto u učitelů 84%. Tím se daný rozdíl smazává, ale na začátku výzkumu nemohl autor tušit, že se návratností odpovědi od obou podsouborů vyrovnají. Autor neuvádí přesné otázky zahrnuté v dotazníku, pouze výsledky shrnuté do tabulek, což pro přehlednost stačí, nevyplývá z toho však, zda obsahoval dotazník pouze tato nebo i další data.

V druhé části výzkumu – kvalitativní, týkající se zamyšlení nad tím, proč absolventi pedagogických fakult ze školství odcházejí a jiní zůstávají, se neuvádí zda byl výzkum prováděn s oběma podsoubory či jen s jedním z nich. U výpovědí se uvádí v závorkách četnost výpovědí učitelů a dále pak ostatních, ale není zde definováno, zda ti „ostatní“ jsou

absolventi či kdo jiný. Domnívám se, že toto je hrubá chyba, která by se neměla v takovémto výzkumu objevovat.

Celkově bych hodnotila výzkum jako zdařilý, vcelku srozumitelný a přinášející důležité informace, převážně druhá část výzkumu se mi jeví jako velmi přínosná. Lze jej využít pro nějaké další studie a zamyšlení, také např. vhodný pro ministerstvo školství, které by z něj získalo důležité informace, které nabízejí odpovědi na otázky proč absolventi nenastupují do školství či proč jej opouštějí a mohli by tak s nimi dále pracovat.

Jediné, co bych výzkumu vytkala, je jeho možná až přílišná podrobnost a orientace na více „problémů“, které by mohli být sami o sobě výzkumem. Jednoduše řečeno, je zvoleno dle mého názoru, příliš široké téma. Alternativou by mohlo být, jak sem již uvedla, zúžení tohoto tématu, rozčlenit na více dílčích problémů a realizovat další samostatné výzkumy. Další změnu bych provedla ve způsobu získávání informací. Ve skupině absolventů byla velmi malá návratnost. Tento fakt bych odstranila tak, že bych jako metodu použila pouze rozhovor, nebo další alternativou by bylo před či po rozhovoru dát respondentovi ještě dotazník např. se škálami.

